

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Waldt Rüben oder Erdapffel.

Waldt Rüben oder Erdapffel. Cap. CXXXIII.

Die hitzige brandende gewächs gemanen mich der heissen Erdrüben zů gedencken, genant Cyclaminus, welche wurtzel wiewol nicht allenthalben zů finden, so ist sie doch im brauch, wechßt inn dunckelen schattichten feuchten wälden, etwan under den beumen, es ist ein schwartzrunde breite wurtzel, etwas zůsamen gedrukt, schier als ein Teller, mit kleinen zaselen besetzt, die bletter ligen auff der Erden zů rings umbher außgespreit, von farben gantz satt grün, vergleichen sich dem Ephewen laub, oder (meines bedunckens) der Haselwurtz, auff der einen seitten gegen der erden etwas braunrot, und auff der rechten seitten seind die bletter mit vilen weissen flecklin besprenget, zwischen den blettern dringen die rosenfarbe blümlin herfür gegen dem herbst, und nit im Summer. (Forma. Locus. Tempus. Gustus.) Die wurtzel ist fast hannig, und brent ubel auff der zungen im hals. (Altera species. Locus.) Das klein geschlecht Cyclamini ist dem erstgemelten fast gleich inn

Woud rapen of aardappel. Kapittel 134.

De hete brandende gewassen vermanen me de hete aardrapen te gedenken, genoemd Cyclaminus, welke wortel hoewel niet overal te vinden, zo is ze doch in gebruik, groeit in donkere beschaduwde vochtige wouden, wat onder de bomen, het is een zwartronde brede wortel, wat tezamen gedrukt, schier als een bord met kleine vezels bezet, de bladeren ligen op de aarde ringsom uitgespreid, van kleur gans vet groen, vergelijkt zich het klimop loof of (mijn gedachte) het hazelaarkruid, aan de ene zijde tegen de aarde wat bruinrood en op de rechte zijde zijn die bladeren met vele witte vlekjes gesprengd, tussen de bladeren dringen die roze kleurige bloempjes voort tegen de herfst en niet in de zomer. De wortel is erg scherp en brandt kwaad op de tong en in de hals. Dat kleine geslacht van Cyclamini is de eerst gemelde vast gelijk in alle dingen, maar niet zo heet, groeit ook in donkere wouden, in Oberlandt niet ver van de stad Chur heb ik het

allen dingen, aber nit so hitzig, wechþt auch in dunckeln wälden, im Oberlandt nicht weit von der statt Chur hab ich sie funden, unnd ist jetzgemelte kleine Cyclaminos im anderen theil der kreütter im lxxv.capitel under dem namen Walt zeitlosen beschriben, welche wurtzel mit erstmals für Hermodactylus angezeigt ist worden, aber onbillich, dann sie ist ein rechte kleine Cyclaminos.

Von den Namen.

Die namen jetzgedachter Erdrüben seind schon im zweiten theil dñoben under dem xix.capitel der Erdnussen beschriben, allein will ich hie [713] jederman warnen, das sie dise rauhe bittere ópffel oder rüben nit für Sewbtrot halten, zñ Latin Panis tertē oder panis porcīnus, dann kein saw oder ander gethier oder mensch, würt dise wurtzel gern zñr speise bñrauchen, wie etlich fälschlich darvon lehten, darumb wóllen wir solchen kreütter meistern dise rüben wurtzel gern selbs zñr speiþ lassen, auff das sie erfahren was sie vermag, und wie gñt sie zñ essen seiē. (Cautelæ.)

Von der Krafft und Würckung.

Cyclaminos oder Umbilicus tertē ist heisser druckener eigenschafft, sollen die wurtzel mit vernunfft in den leib genommen werden.

Innerlich.

Ich hab nit gern mit diser schwartzen Waltrüben gemeinschafft, dann sie schmecken mir gar nit, will sie denen befehlen so sich gern redlich wóllen purgieren, und ein erdbrot daraup machen, aber nit für die Sew, sonder Füchs und Wólf damit zñ speisen. (Gålsucht.) Es sol aber angeregte Rñbe die gålsucht durch den schweiß auptreiben, iij.quintin mit süßem wein oder honig wasser eingedrñcken. Als mich bedñckt, so wer ein quinten zñ einem mal gnñgsam, jedoch so hat d hochberñmpt Constantinus in Affrica ij.untz von obgedachter wurtzel safft ein zñgeben gelehrt, wer solche artznei bñrauchen wil, sol sich nider legen, und warm zñ decken, das er móge schwitzen, sagt Diosc.lib.ij.cap.cliij. (Constant.in libello aureo cap.34.) Andere tugent im leib seind wie der Squilla, das uberig laþ ich mit willen underwegen.

Eüßserlich.

Den wunden meistern so króppf, beülen, gewächß und feigwartzen zñtzen, zñ schneiden

gevonden en is net gemelde kleine Cyclaminos in andere deel der kruiden in 75ste kapittel onder de naam woud tijdeloos beschreven welke wortel me de eerste keer voor Hermodactylus gezegd is geworden, maar onbillijk, dan ze is een echte kleine Cyclaminos.

Van de namen.

(Cyclamen hederifolium, Cyclamen purpurescens) De naam van net gedachte aardrapen zijn al in tweede deel boven onder dat 19de kapittel der aardnoten beschreven, alleen wil ik hier [713] iedereen waarschuwen dat ze deze ruwe bittere appel of raap niet voor zeugenbrood houden, in Latijn Panis terre of panis porcīnus, dan geen zeug of ander dier of mens zal deze wortel graag als spijs gebruiken zoals ettelijke vals daarvan leren, daarom willen we zulke kruidmeesters deze rapenwortel graag zelf als spijs laten zodat ze ervaren wat ze kan en hoe goed ze te eten zijn.

Van de kracht en werking.

Cyclaminos of Umbilicus tertē is hete droge eigenschap, zal die wortel met verstand in het lijf genomen worden.

Innerlijk.

Ik heb niet graag met deze zwarte woudrapen gemeenschap, dan ze smaken me geheel niet, wil ze diegenen aanbevelen zo zich graag redelijk willen purgeren en een aardbrood daaruit maken, maar niet voor de zeugen, maar vossen en wolven daarmee te spijzen. En zal echter aangehaalde raap de geelziekte door het zweet uitdrijven, 3 quinten met zoete wijn of honing water ingedrñcken. Als ook me bedenkt zo is een quinten in een keer voldoende, toch zo heeft de zeer beroemde Constantinus in Afrika 2 ons van gedachte wortelsap een in te geven geleerd, wie zulke artsēij gebruiken wil zal zich neer leggen en warm toedekken zodat hij mag zweten zegt Dioscorides libro 2 kapittel 153. Andere deugd in lijf zijn zoals de Squilla, dat overige laat ik moedwillig weg.

und zů heilen sich undernemen, will ich dise Růben auch gónnen, dann sie dienen fast zů solchen presten, des gleichen zů allen bósen gifftigen grinden und flechten, wer lust hat mag darüber Dioscotidem besehen. (Króppf. Beülen. Etzen.)

Uiterlijk.

De wondmeesters zo kropgezwel, builen, aangroei en aambeien te eten, te snijden en te helen zich ondernemen wil ik deze rapen ook gunnen, dan ze dienen vast tot zulke gebreken, desgelijks tot alle kwade giftige schurft en huiduitslag, wie lust heeft mag daarvoor Dioscorides bezien.

Dodonaeus;

Van Varkens brood kap. xi.

Het geslacht.

Van cyclamen zijn er twee soorten, als Dioscorides schrijft, de ene is een laag kruid met een ronde wortel en is de eigenlijk Cycloam die door ons varkensbrood genoemd wordt. De andere groeit hoog en draait zich zelf om de bomen en heeft geen bijzondere wortels en dit wordt Cycloam altera genoemd.

Vorm.

Cyclaminus of varkensbrood.

(Cyclamen hederifolium en Cyclamen purpurescens)

1 Varkensbrood heeft rondachtige, vetgroene bladeren die op de aarde uitgespreid liggen en lijken op de bladeren van klimop. Aan de onderkant zijn ze roodachtig en aan de opperste zijde met witte plekjes bekleet. Tussen de bladeren komen de bloemen op korte steeltjes voort die van kleur vleeskleurig of purperrood zijn. De wortel is van buiten bruin en van binnen witachtig, rond en breed, net een klein raapje waaraan vele kleine worteltjes hangen.

Van dit geslacht wordt noch een ander gevonden dat ronde bladeren heeft die op de bladeren van hazelwortel lijken met mooie bruinpaarse bloempjes die veel op de violen van vorm en kleur lijken. Die heeft ronde, bruinrode wortels zo groot als een saffraanbol.

2 Het andere en tweede geslacht van Cyclaminus heeft geknoopte, lange stelen die zichzelf rondom de bomen en hagen windt, daaraan groeien bladeren die kleiner zijn dan de klimopbladeren. De welriekende bloemen zijn wit of paars. De vruchten zijn zacht en lijken veel op de besjes van klimop. De wortel is zeer teer en klein en dient nergens toe.

Plaats.

Varkensbrood groeit graag in schaduwachtige plaatsen onder bomen, hagen en heggen en in sommige bossen, maar het wordt niet overal gevonden.

Tijd.

Varkensbrood verliest in september zijn bladeren en dan spruiten de bloempjes uit de aarde dat doorgaat tot het einde van herfstmaand.

Naam.

1 Het eerste geslacht heet in Grieks Cyclaminos en Ichthioteron. In Latijn Cyclaminus Rapum terrae, Tuber Terrae en Umbilicus terrae, door Apuleius ook Orbicularis, Palalia, Melum terrae, Rapum porcinum en Panis porcinus. In de apotheken Cyclamen en Arthanita. In Hoogduits Erdt apffel, Seuwbrott, Schweinbrot en Erdwurtz, dat is hier te lande aardappel, zeugbrood en varkensbrood. In Frans pain de porceau.

2 Het tweede geslacht wordt in Grieks Cyclaminos hetera genoemd. In Latijn Cyclaminus altera, door sommigen Cission Cissanthenium en Cistophyllon en daarvoor houden wij de alfsrank wat hierna

beschreven zal worden, in het LVI kapittel.

Natuur.

Varkensbrood is warm en droog tot in de derde graad.

Kracht en Werking.

De wortel van varkensbrood dat gedroogd en verpoederd is waarvan je twee of drie vierde deel lood zwaar met honingwater of mede in neemt jaagt door de toiletgang de taaie, slijmachtige fluimen en de waterachtige vochtigheden af. Dezelfde wortel die met wijn ingenomen wordt is goed tegen allerhande dodelijk venijn en tegen de beten en steken van slangen als je het van buiten op de gekwetste plaats legt.

De wortel van varkensbrood die je met wijn of honingwater drinkt geneest de geelzucht, het opent de verstopping van de lever en laat de gele kleur van het lichaam vergaan als je nadat je deze wortel op deze manier ingenomen hebt goed toegedekt bent en veel zweet.

Deze wortel verwekt ook de menstruatie bij de vrouwen en jaagt de dode vrucht af, gedronken of van onder met een pessarium gezet.

Als je het sap van deze wortel op de navel strijkt of onder op de buik dan maakt het zachte toiletgang. Hetzelfde doet het ook met wol en dan van onder in het fundament gezet.

Hetzelfde sap dat met azijn vermengd is laat de aarsdarm die uitgegaan is weer in zijn plaats keren als hij daar mee bestreken wordt.

Het sap van deze wortel dat met honing gemengd is maakt een scherp en helder gezicht en neemt alle schellen en duisterheid weg als het daarin gedruppeld wordt.

Hetzelfde sap in de neus gedaan en opgehaald zuivert de hersens en laat de taaie, koude fluimen door de neus rijzen.

De wortel van varkensbrood maakt ook de huid van het lichaam schoon, geneest de kwade schurft en het uitvallen van het hoofdhaar, neemt de littekens van de mazelen en pokken weg en alle mismaaktheid van het aanzicht.

De milt die hard en verstopt is wordt klein en komt tot zichzelf als je de wortel van varkensbrood daar aan de buitenkant op legt of het sap daarvan met oliën of zalven mengt die daar toe dienen.

Deze wortel geneest ook de wonden en kwetsingen als het met honing en azijn vermengd en daar opgestreken wordt zoals Dioscorides zegt.

Het water waar deze wortel in gekookt is, is goed om de leden mee te stoven die uit haar lid zijn, of waar jicht in is en tegen de kakhielen en het geneest de schurft van het hoofd. Olie waar deze wortel in gekookt is laat de kwade, oude zweren toesluiten en van hetzelfde met wat was wordt er een zalfje gemaakt dat zeer goed tegen de kakhielen en de voeten waar de winter in is.

Als deze wortel de barendende vrouwen omgehangen wordt laat het hen terstond baren en van hun vrucht verlossen.

Hindernis

Deze wortel is op alle manieren, hoe het ook gebruikt wordt, de bevruchte vrouwen schadelijk en daarom zullen ze deze wortel niet gebruiken en niet alleen van binnen niet innemen maar ook niet van buiten gebruiken of bij zich dragen of in hun hoven planten want al was het maar dat ze op deze wortel trappen dan zullen zij daarbij beschadigd en benadeeld worden als Dioscorides zegt.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>